

RESSENYA A JOSEP LLUÍS MARTOS: *EL PRIMER CANCIONERO IMPRESO Y UN PLIEGO POÉTICO INCUNABLE*, MADRID-FRANKFURT: IBEROAMERICANA -VERVUERT, 2023, 332 pp. ISBN: 978-84-9192-332-9

REVIEW TO JOSEP LLUÍS MARTOS: *EL PRIMER CANCIONERO IMPRESO Y UN PLIEGO POÉTICO INCUNABLE*, MADRID-FRANKFURT: IBEROAMERICANA -VERVUERT, 2023, 332 pp. ISBN: 978-84-9192-332-9

JACOB MOMPÓ
jacobmompó@gmail.com

Universitat Catòlica de València

Arran de la posada en marxa de la invenció de Johanes Gutenberg, la història de la literatura camina de la mà de la història de la impremta, i són dues disciplines que es retroalimenten i que, juntes, ens permeten de conèixer millor el desenvolupament cultural, social i literari. No aportaré ara res de nou, si palese el paper fonamental que ha tingut la impremta, entesa com una autèntica revolució que afavorí la difusió dels textos escrits i la consolidació d'un pròsper mercat editorial. Però, justament per això, és ben important estudiar els llibres de la impremta antiga des d'una perspectiva rigorosa i científica, i analitzar-ne no només el contingut, sinó també el suport material,

el procés de producció i el context socioliterari. En aquest sentit, la bibliografia material i, en aquest cas concret, la incunabilística ens aporten un enorme valor quant als estudis filològics i literaris, ja que permeten conèixer millor els textos, però, més encara, els seus contextos de producció, difusió i recepció.

I ara, gràcies a Josep Lluís Martos i al seu *El primer Cancionero impreso y un pliego poético incunable*, publicat, en aquest 2023, per Iberoamericana / Vervuert, la Filologia està d'enhorabona. Es tracta d'un estudi detallat, rigorós i, alhora, fascinant sobre dos testimonis impresos d'incalculable valor en la història de la literatura catalana: els incunables de la *Salve Regina* (1491-1495) i de les *Trobes en labors de la Verge Maria* (1474).

Certament, treballs com el de Martos són imprescindibles per aprofundir en el coneixement de la literatura del segle XV i, al mateix temps, de la impremta incunable a través d'una anàlisi rigorosa i exhaustiva d'aquests impresos, conservats a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València. I així, el seu treball ens permet descobrir nous aspectes sobre els impresos que hi treballa, les seues característiques materials i formals, però també dels tallers dels seus impressors. Així mateix, ens permet apreciar no només el valor literari i cultural dels textos, sinó també, gràcies al seu treball metòdic i rigorós, comprendre'n l'estructuració i la concepció com a cançoners. Finalment, ens permet de plantejar noves hipòtesis sobre la possible literatura perduda associada als documents impresos.

Després de la introducció (pp. 9-12), el volum ens ofereix el primer bloc temàtic, dedicat a les *Trobes en labors de la Verge Maria* (pp. 13-192). En aquest apartat, Martos aconsegueix vèncer els problemes derivats de l'absència d'un colofó en l'imprés conservat de les *Trobes* per tal de reconstruir-ne les més que possibles dades d'impressió: a València, en 1474 i als tallers tipogràfics de Lambert Palmart. Tot això a partir d'un domini exhaustiu dels repertoris bibliogràfics que se n'han ocupat. Bona part d'aquesta secció està dedicada a la materialitat de l'incunable. Martos hi detalla les distintes aproximacions a les característiques tipogràfiques, el nombre de folis o la caixa tipogràfica. Ben interessant és l'anàlisi minuciosa dels quaderns, de l'estructura material i de les filigranes. En aquest sentit, Martos ens aporta llum quant a la integritat del testimoni, atès que les dades amb què comptàvem eren contradictòries. Amb l'anàlisi creuada de totes les dades disponibles, però, sobretot, gràcies a l'anàlisi de l'estructura col·lacional de l'autor mateix, Martos demostra que, efectivament, a l'exemplar conservat de les *Trobes* li falta, almenys, el darrer foli, que, sense dubtes, devia contenir-hi el colofó que, molt probablement, varen veure els bibliògrafs Rodríguez i Ximeno. Devia tractar-se, doncs, del primer colofó de la impremta incunable valenciana.

L'autor continua aquest treball sobre les *Trobes* estudiant-ne la procedència i les distintes localitzacions del testimoni conservat, que, d'altra banda, no en fou l'únic, atès que no té cap sentit, tenint en compte raons editorials i comercials, que només se n'imprimís un, tal com suggerí en el seu dia Torres Belda (1874). Segueix, Martos, detallant-ne les successives enquadracions, fulls de guarda, i els distintos processos de restauració que ha sofert. Dedicat, també, un apartat ben interessant a les

distintes edicions facsímils, més o menys fidels a l'original, que se n'han fet. Finalment, a partir de l'anàlisi del contingut i de les rúbriques, l'autor suggereix, amb hipòtesis ben fonamentades, que molt probablement s'ha perdut bona part de les poesies d'aquest incunable de 1474, així com del certamen poètic que va motivar-ne la publicació.

En el tercer capítol «La Salve Regina de Pere Vilaspinosa» (pp. 193-304), Martos ens aporta, de nou, un estudi detallat d'aquest imprés, que forma part d'un volum factici conegut tradicionalment amb el nom del *Natzaré*. L'autor destaca el context factici d'un volum format exclusivament per obres de motius religiosos, però, a més, en bona part (dèsset peces de vint-i-una) per obres en què la poesia té un paper determinant. De fet, catorze impresos del factici són estrictament poètics.

Gràcies a l'estudi rigorós de la materialitat d'aquest imprés, així com de la seua història bibliogràfica, però també amb l'estudi dels gravats i l'estructura, tant interna com externa, a més dels paratextos que hi apareixen, Josep Lluís Martos demostra que el plec poètic *Salve Regina*, de Pere Vilaspina, l'hem de datar entre 1491 y 1495, als tallers tipogràfics de Hagenbach i Hutz, fet que permet afirmar que estem al davant del primer plec poètic en català sorgit de les impremtes valencianes.

El volum acaba amb un capítol en què es relaciona la *Salve Regina* i les *Trobes en labors de la Verge Maria* (pp.305-314). A partir de les anàlisis que ha anat confegint al llarg del llibre, Martos dona compte de les diferències quant a la datació, l'edició, la tipografia i el context del plec poètic de la *Salve*, que no coincideix amb els tipus ni els continguts del cançoner incunable de *Les trobes*, malgrat que ambdós provenen del mateix certamen literari, celebrat a València el 1474. Això dona lloc a una sèrie d'incògnites, com ara el fet que la *Salve* conserve una rúbrica, que inclou la sentència del certamen, i que ens remet a una edició més extensa. I, sobretot, per què el plec de Vilaspinosa no apareix a l'incunable de les *Trobes*, si va formar part del mateix certamen?

L'autor ens proposa la hipòtesi que el plec poètic de la *Salve* fos extret d'una reedició en gòtica del cançoner incunable de les *Trobes*, avui perduda, i que podria haver estat obra de Lambert Palmart, impressor que va publicar altres cançoners derivats de certàmens hagiogràfics o marians entre 1486 i 1488. La hipòtesi se sustenta en el fet que el testimoni de les *Trobes* està mutilat pel final; per tant, podrien haver-s'hi inclòs altres poemes del dit certamen. També al fet que la rúbrica de la *Salve* faça referència a parts anteriors i posteriors d'un imprés més ampli.

Josep Lluís Martos argumenta la seua hipòtesi a partir de l'anàlisi tipogràfica, material i intern dels dos incunables, així com de les rúbriques, les referències i les concomitàncies que es troben en ambdós impresos. A més, compara els tipus mòbils utilitzats en ambdós impresos i els data segons els seus paral·lels coneguts. Igualment, examina diligentment les filigranes del paper emprat i les identifica segons els seus models; estudia la *mise en page* i l'estructura dels dos impresos i en destaca les coincidències pel que fa al context socioliterari del certamen.

Amb tot, Martos conclou que el plec poètic de la *Salve*, que recull el poema de Vilaspinosa que va formar part del certamen marià de 1474, no està extret de l'*editio princeps* del cançoner de les *Trobes*,

tot i que el poema de Vilaspinoso sí que hi poguéss haver aparegut si tenim en compte la circumstància que l'únic testimoni de les *Trobes* ens ha pervingut mutilat. Molt probablement, el plec poètic que actualment conserva el factici *Natzaré* degué extreure's d'una reedició posterior de les *Trobes*, més àmplia, de la qual es va seleccionar el fragment de la *Salve*, i es va reproduir sense modificar-ne la rúbrica. L'autor sosté que aquesta reedició podria haver estat obra de l'impressor Lambert Palmart, que es va especialitzar en la impressió de cançoners derivats de certàmens literaris; que podria haver estat motivada per l'eclosió d'aquests certàmens entre 1486 i 1488 i pel seu èxit comercial; i que podria haver donat lloc a altres plecs poètics similars al de Vilaspinoso.

En definitiva, la importància d'estudis com el de Martos rau en el fet que contribueixen a ampliar el coneixement sobre els orígens de la impremta, i ens ajuden a comprendre millor el nostre patrimoni bibliogràfic i a valorar-lo com a testimoni excepcional de la cultura literària del segle XV. Només ens resta felicitar-ne l'autor i animar-lo perquè continue aportant, a la Filologia i a la societat, els resultats de les seues brillants investigacions.